

K problematice středověkých horských hrádků ve východním podhůří Krkonoš

VLADIMÍR WOLF

Značný zájem o výzkum středověkých fortifikovaných sídel — tvrzí, hrádků a hradů — a oprávněná snaha po jeho dalším a výraznějším zvědečtění a komplexním přístupu k jednotlivým lokalitám (Durdík 1976; Hejna 1973, 1976; Huml 1976; Menclová 1972; Unger 1976) je vlastně výsledkem předcházející etapy vývoje této sféry našeho zájmu a svým způsobem i skutečného konstituování této větve historicko-archeologického výzkumu.

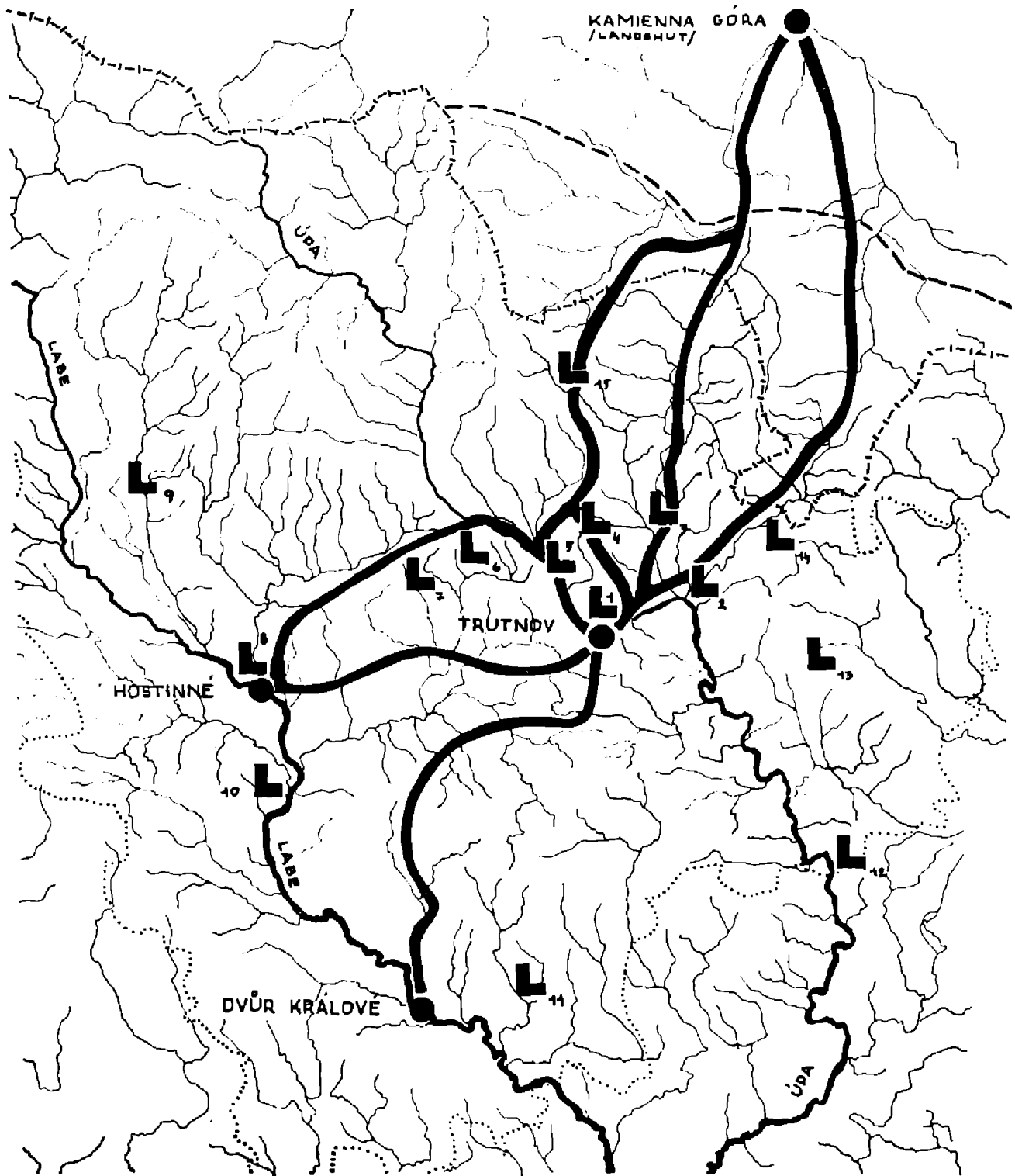
Také na Trutnovsku byla od konce 50. let věnována značná pozornost výzkumům středověkých opevněných sídel. Výzkumy jsou zde spojeny se jménem Antonína Hejny a byly realizovány většinou ve spolupráci AÚ ČSAV a Muzea Podkrkonoší v Trutnově. Tento příspěvek chce být stručnou bilancí dosavadního úsilí po poznání menších opevněných sídel v tomto regionu i nastíněním dalších úkolů.

*

Do konce 12. století byl pomezí hvozdu na česko-slezské hranici východně Krkonoš přirozeným obranným zařízením českého státu a jen velmi řídko osídlen. Snad jen podél Poláky r. 1110 proražené těžko schůdné cesty do vnitrozemí vzniklo několik osad a strážních lokalit. Změnou politických poměrů však hvozdu ztratil na svém významu a od konce 12. století do něj začínají pronikat kolonisté.

Kolonizaci vlastního Trutnovska, tedy kraje na samém pomezí, uskutečňují za pomoci zderazských křižovníků páni ze Švábenic ve 40. a 50. letech 13. století. Kolem r. 1260 je, jak dokládají příslušné listiny, kolonizační proces ve své první české domácí fázi ukončen (Wolf-Kalistová 1964 — tam i přehled pramenů a další literatura).

Švábenicové zbudovali v 2. pol. 13. století rozsáhlý fortifikační systém, který zabezpečoval jednak jejich vlastní državu — manský kraj, jednak pomezí proti slezským Piastovcům (obr. 1). Centrem této fortifikační soustavy byl zprvu malý hrad v dnešním Horním Starém Městě, původní tržištní osadě Úpě, po němž kromě nejasných zmínek nezůstalo ani památky (Peters 1868, 213; Šnajdr 1902–3; Pič 1909, 386). Při založení nového města Úpy — dnešního Trutnova — stal se jím malý městský hrad situovaný na severní okraj areálu středověkého města, na skálu nad úpským údolím a jinak i na nejvýše položený prostor městského areálu. Malý hrad byl od vlastního města oddělen příkopem na východní a jižní straně. Dosavadní archeologické nálezy, především keramiku, lze rámcově datovat do 14.–18. století (Sedláček 1887, 150–160; Hejna 1967, 28; Wolf 1973 b; Wolf-Sigl 1975 a).

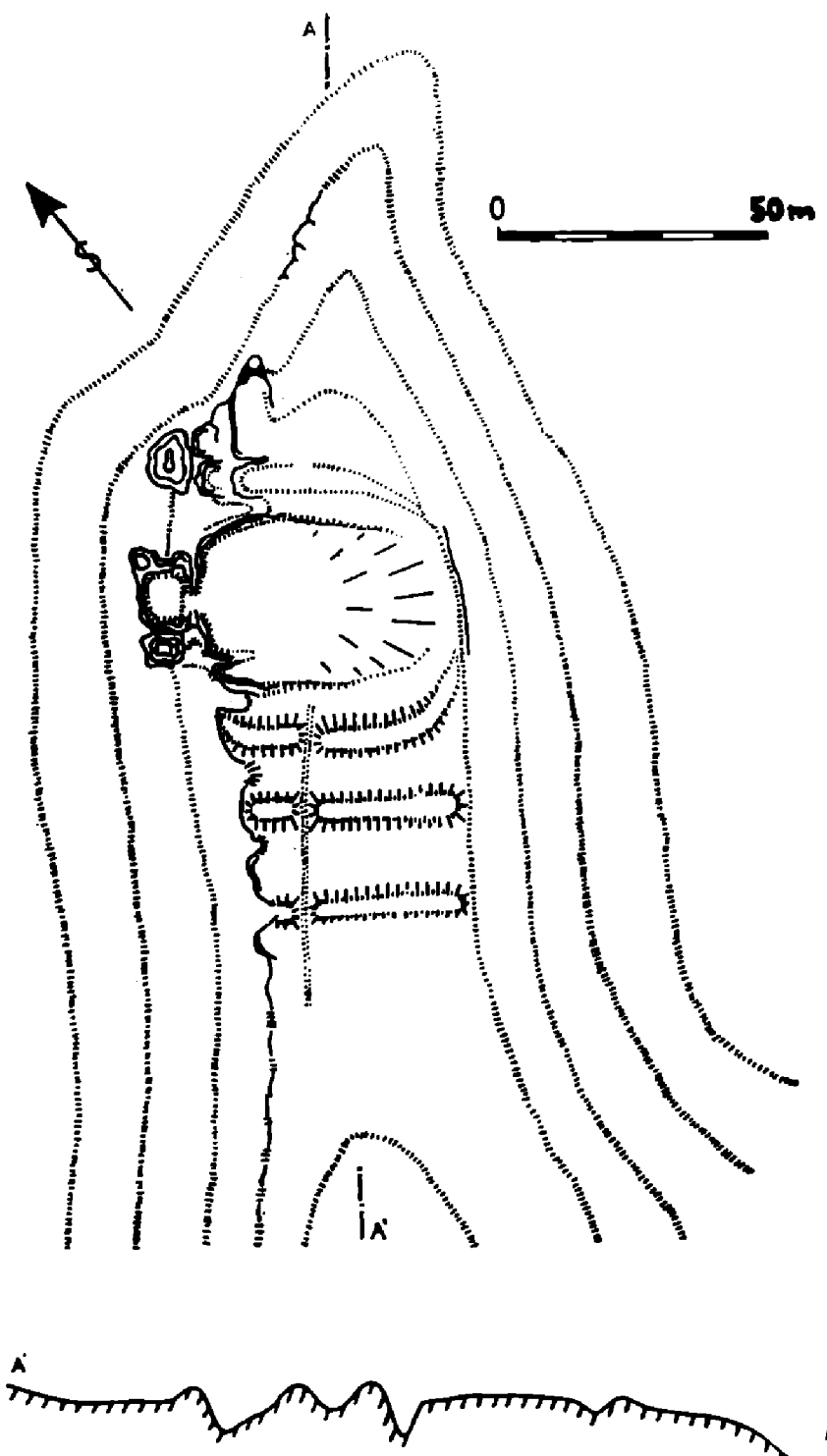
Obr. 1. Trutnovsko v druhé polovině 13. století. Kreslil J. Skopek.

L	Hrady a hrádky Burgen und Festen (Hausberge)
●	Města Städte
—	Důležité středověké komunikace Wichtige mittelalterliche Verkehrswege
- · - · -	Průběh čl. státní hranice Verlauf der čl. Staatsgrenze
- - - - -	Pravděpodobný průběh hranice českého státu do r. 1289 Wahrscheinlicher Grenzverlauf des tschechischen Staates bis zum Jahr 1289.

1 – Trutnov, 2 – Schlossberg, 3 – Bolkov, 4 – Rechenburk, 5 – Horní St. Město, 6 – Břečtejn, 7 – Horní Vičice, 8 – Hostinné, 9 – Purkhybl, 10 – Bradlo, 11 – Choustnikovo Hradiště, 12 – Vizmburk, 13 – Radvanice, 14 – Petřikovice (f), 15 – Žacléf.

Ve směru na Libavské a Žacléřské sedlo zabezpečovaly středověké komunikace do slezského Landshutu (dnes Kamienna Góra) hrady Rechenburk a Bolkov.

Hrad *Rechenburk*, jehož jméno výrazně upomíná na rodovou spřízněnost Švábeniců s kdysi mocnými Hrabšiči, je největší fortifikovanou švábenickou lokalitou. Rozkládá se 0,5 km jihozápadně od Libče poblíž kóty Zámecký vrch 635 m n. m. Sestává se z vlastního kruhového pahorku – hradního jádra o průměru cca 30 m, které je odděleno od vlastního tělesa ostrožny třemi mocnými valy a příkopy, od tzv. zadního hradu pak znovu příkopem a valem (obr. 2). Severozápadní polovina lokality leží na skalnatém terénu. Celková délka lokality je cca 120 m, šířka se pohybuje od 40 do 60 m. Zjišťovací vý-

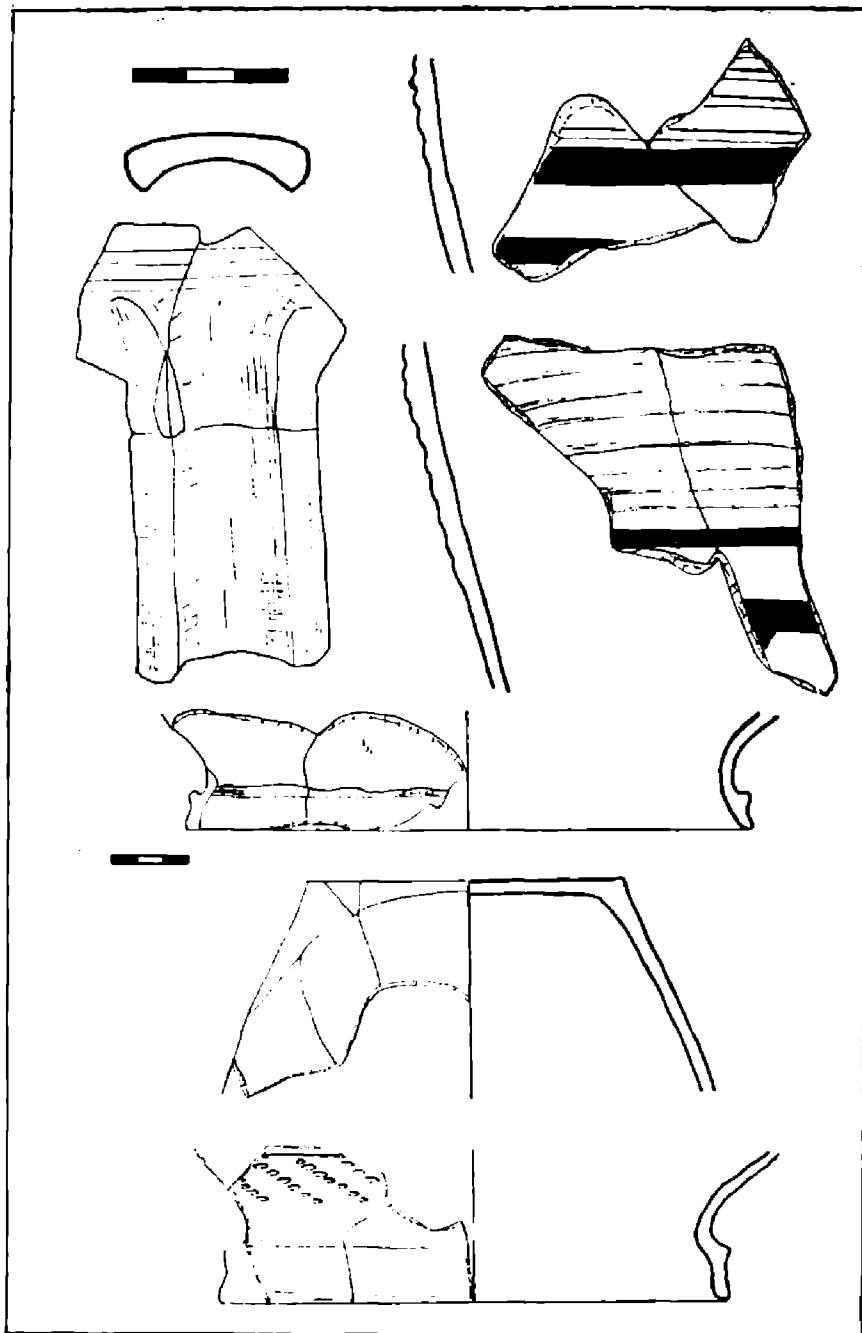
Obr. 2. Rechenburk. Plán lokality podle časopisu *Krkonoše* 1/76.

zkum v letech 1973 a 1975–76 přinesl sice nečetný, ale dostačující průkazný keramický materiál, který je M. Richtrem datován do 2. pol. 13. století s mírným přesahem do stol. 14. Mezi okraji nádob převažují typy okrajů vzhůru vytažených s další profilací, spočívající především v ovalení uvnitř po obvodu ústí a v mírném žlabení vnějšího povrchu okraje. Vyskytují se i okraje prostě rozevřené a různým způsobem ovaleně zesílené. Výzdoba prosté keramiky se spokojuje s hustým rýhováním. U dvou nádob se vyskytla kombinace rýhové šroubovice s řadou šikmo kladených krátkých vrypů hrncířského hřebene na podhrdlí. Dosti početnou skupinou mezi keramickými nálezy jsou zlomky červeně malovaných nádob ze žlutavé hlíny. Větší část povrchu kryje zpravidla vývalkovitá šroubovice (obr. 3, 4). Výzkumem byl dále ve vzdálenosti cca 6 m od okraje vnitřního hradního pahorku zjištěn pruh na sucho kladených kamenů v šíři cca 1,5–2 m, který představuje zřejmě destrukci podezdívky nějaké dřevěné stavby.

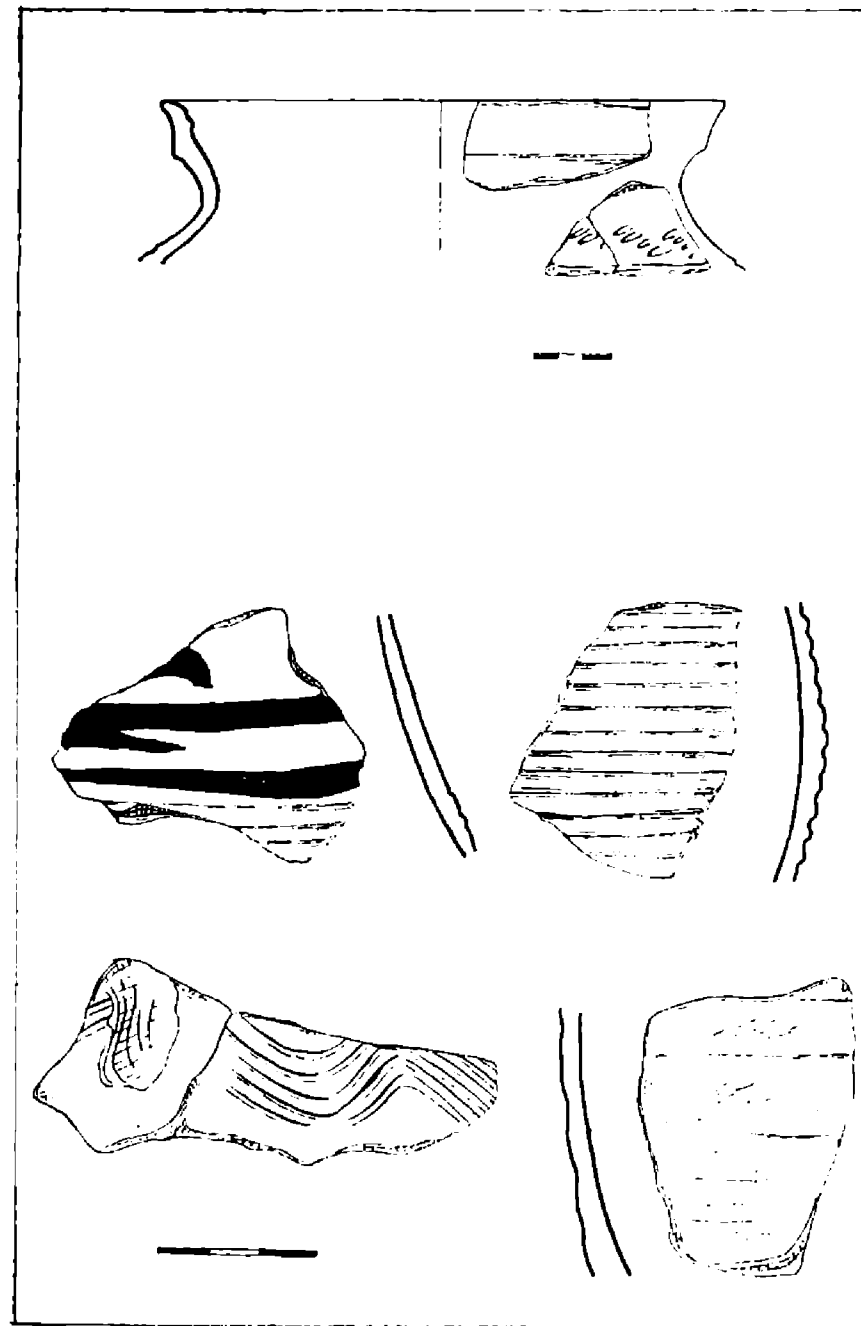
Je třeba připomenout, že časové vřecení keramiky se kryje s historickými zprávami. Hrad Rechenburk je nesporně velmi zajímavou lokalitou. Způsobem svého opevnění, využívajícího přirozených slepencových skalních útvarů, situační a stavební dispozicí připomíná obdobné lokality spíše staršího typu. Protože lokalita ztratila s odchodem Švábeniců na přelomu 13. a 14. století svou funkci, zůstala zachována v embryonálním stadiu, což se projevuje nejen jednoduchým, i když mocným systémem fortifikace, ale i výzkumem zjištěným zdivem na sucho kladeným a zřejmě jednoduchou dispozicí budov na pahorku vnitřního hradu. Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem by si lokalita rozhodně zasloužila hlubšího prozkoumání (Wolf-Richter 1975; Wolf-Sigl 1975 b; Pilous Z.—Pilous Vl. 1976; Wolf 1974, 1977; Mühlberger 1926).

Asi 2 km východně vzdušnou čarou od Rechenburku, na severovýchodním okraji Libče, stával v ostrožné situaci severojižně orientován malý hrad *Bolkov* (Polzenstein, Bolkenštejn.). Dnes již lomem zcela zničená lokalita byla záslužně prozkoumána Antonínem Hejnou v r. 1958 (obr. 5). A. Hejna tehdy i přes značné narušení lokality konstatoval, že výspu v podobě pravidelného oválu o délce 40 a šířce 30 m odděloval od ostatního tělesa ostrožny příčný podkovovitý příkop, za nímž bylo nevelké předhradí, rovněž opevněné valem a příkopem. Vnější ohrazení malého hradu vytvářela 2 m široká kamenná zeď. Byla zjištěna i kruhová stavba blíže neidentifikovatelná, dále téměř 2 m hluboko do skály zapuštěná čtyřboká stavba; bohaté byly nálezy železných předmětů a keramiky. A. Hejna sledoval na lokalitě dvě stavební fáze a právě tak dvojí časový a stratigrafický horizont u keramiky a železných předmětů, z nichž starší datuje do poslední třetiny 13. století (Hejna 1959; 1962; 1967, 25–28). Domnívám se, že mladší fáze pak souvisí s využitím malého hradu pro potřeby svídnických knížat, zejména kněžny Anežky v 2. polovině 14. století, když bylo Trutnovsko v jejich zástavě a spravováno ze Svídnice (Sedláček 1887; Heinzel 1932).

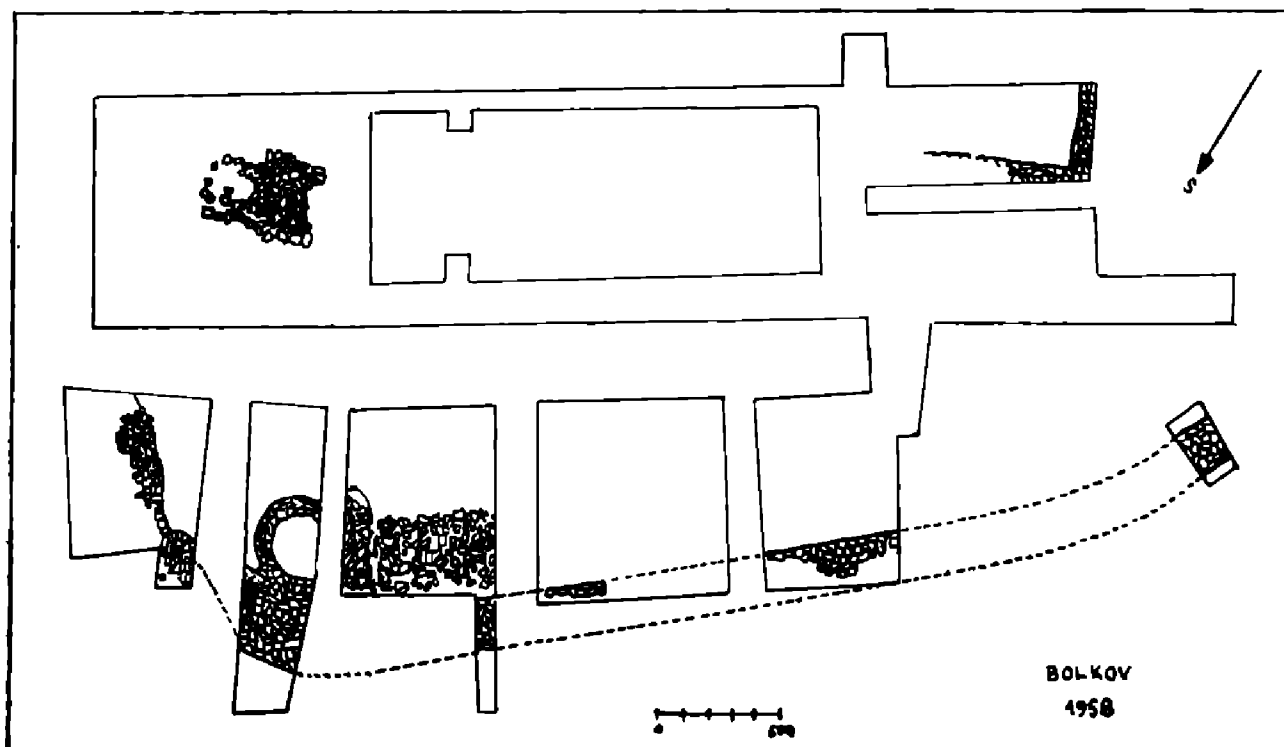
Druhou větev středověké komunikace z Trutnova do slezského Landshutu (Kamiennej Góry) přes Albeřice (Okrzeszyn) a Schömborg (Chełmsko Śląskie), sledující tok Potříkovického potoka (pol. Ostrožnica), kontroloval malý hrad neznámého jména na severním výběžku Zámeckého vrchu (*Schlossberg*) východně od Trutnova-Poříčí, poblíž ústí Petříkovického potoka do Úpy. Lokalita v ostrožné situaci byla z valné části zničena při stavbě železnice r. 1868 (Demuth 1901, 459). Od tělesa vlastního kopce byl malý hrad o délce asi 90 m a šířce asi 20–30 m oddělen dvěma dnes těžko pozorovatelnými příkopy a valy. Typologicky tato lokalita připomíná nepříliš vzdálený Rechenburk. Zjišťovací výzkum r. 1975 potvrdil totální zničení lokality v minulém století. Ojedinelý

Obr. 3. Rechenburk. Ukázky nálezů. Kreslil J. Sigl.

Obr. 4. Rechenburk. Ukázky nálezů. Kreslil V. Vokolek.

Obr. 5. Bolkov.

nález střepu inž. Gebauerem pochází z 30. let tohoto století (Waldhauser 1971, 25; Wolf 1975).

Při ústí Petřikovického potoka z dnes polské albeřické kotliny, která však v 2. pol. 13. století patřila českému státu, na samé dnešní státní hranici na severním okraji obce Petřikovice, leží další zatím ještě sporná lokalita, která se zdá být rovněž v embryonálním stadiu svého vývoje.

7–9 km západně od Trutnova leží v kopcích severně od Vlčic dvě lokality, spolu zřejmě související, ale nelze zatím jednoznačně doložit, že patřily do systému švábenických fortifikací. Jsou to malý hrad Břečtejn a hrádek neznámého jména v Horních Vlčicích.

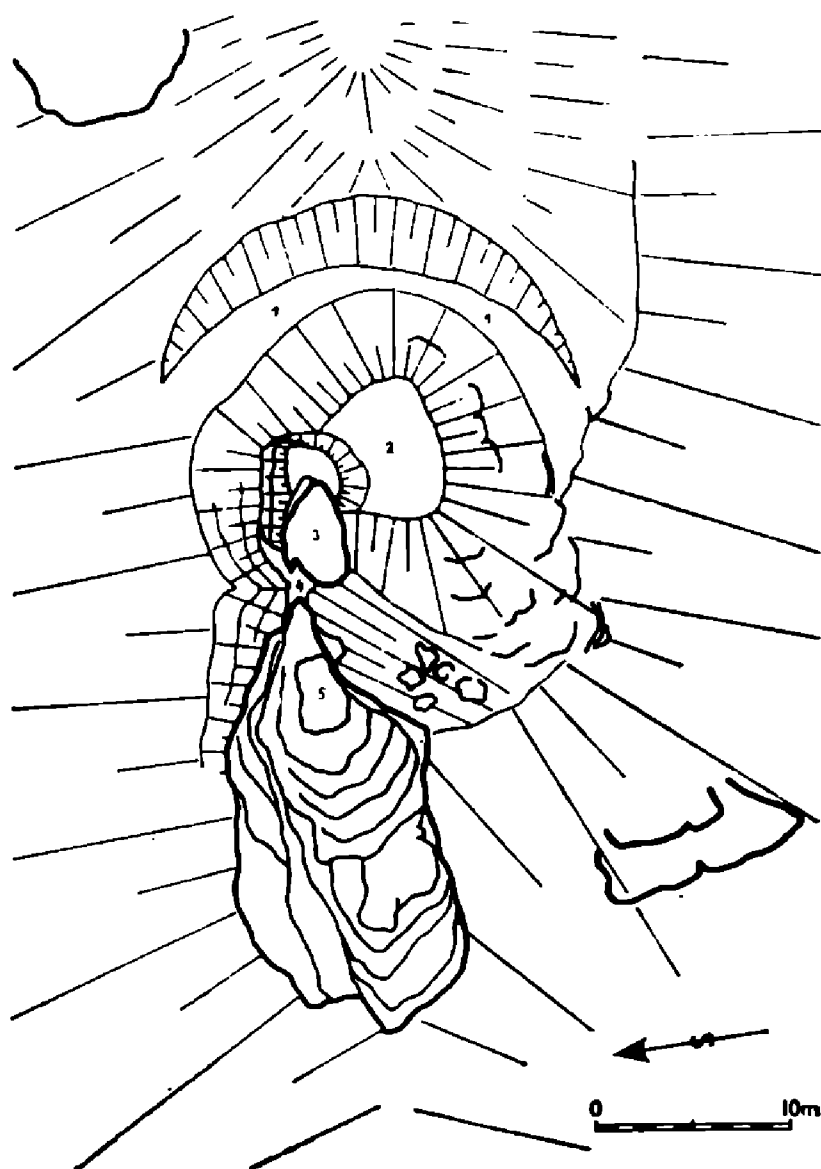
Malinký hrádek neznámého jména v Horních Vlčicích byl objeven při přírodovědném výzkumu r. 1973 (Pilous 1974; Pilous Z.-Pilous Vl. 1976). Zdá se, soudě podle jeho typu, že byl předchůdcem o něco východněji ležícího malého hradu Břečtejna. Hrádek v Horních Vlčicích leží v prudkém skalnatém svahu pod kótou 530 m n. m. ve Vlčických skalkách. Skalnatý výběžek tohoto svahu je od tělesa stráně oddělen srpkovitým příkopem a v jižním sektoru se nalézá i nepatrný náznak valu. Hrádek se sestával ze dvou částí (obr. 6). Dvě od sebe úzkou štěrbinou oddělené vysoké slepencové skály sloužily zřejmě jako věžovité stavení; ke skalám přiléhá malá plošina o cca 40 m². Domnívám se, že tento hrádek je typologicky příbuzný s námi sledovanými lokalitami a jeho existenci bych rovněž kladl do 2. pol. 13. století. V písemných pramenech není o něm žádné zmínky, jeho existence není dochována ani v pomístním názvosloví. Lokalita nesporně zasluhuje zjišťovací výzkum (Wolf 1976).

2 km východněji ležící malý hrad Břečtejn představuje u nás poměrně vzácný tzv. slezský typ hradu, do jehož obalové kamenné zdi se zaoblenými nárožními byly zahrnuty všechny nejdůležitější fortifikační prvky i obytné a služební místnosti (Sedláček 1887, 144–149; Menclová 1972, 354; Wolf 1973 c). Zdá se, že vznikl jako důsledek změněných politických poměrů na Trutnovsku na počátku 14. století, kdy se zde objevilo množství feudálů ze Slezska a Lu-

žice. Dosavadní nálezy keramiky, získané sběrem v letech 1965–70, lze datovat do 15. a 16. století. Výjimečnost lokality by si zasloužila zjišťovací výzkum a hlavně urychlené stavební zabezpečení!

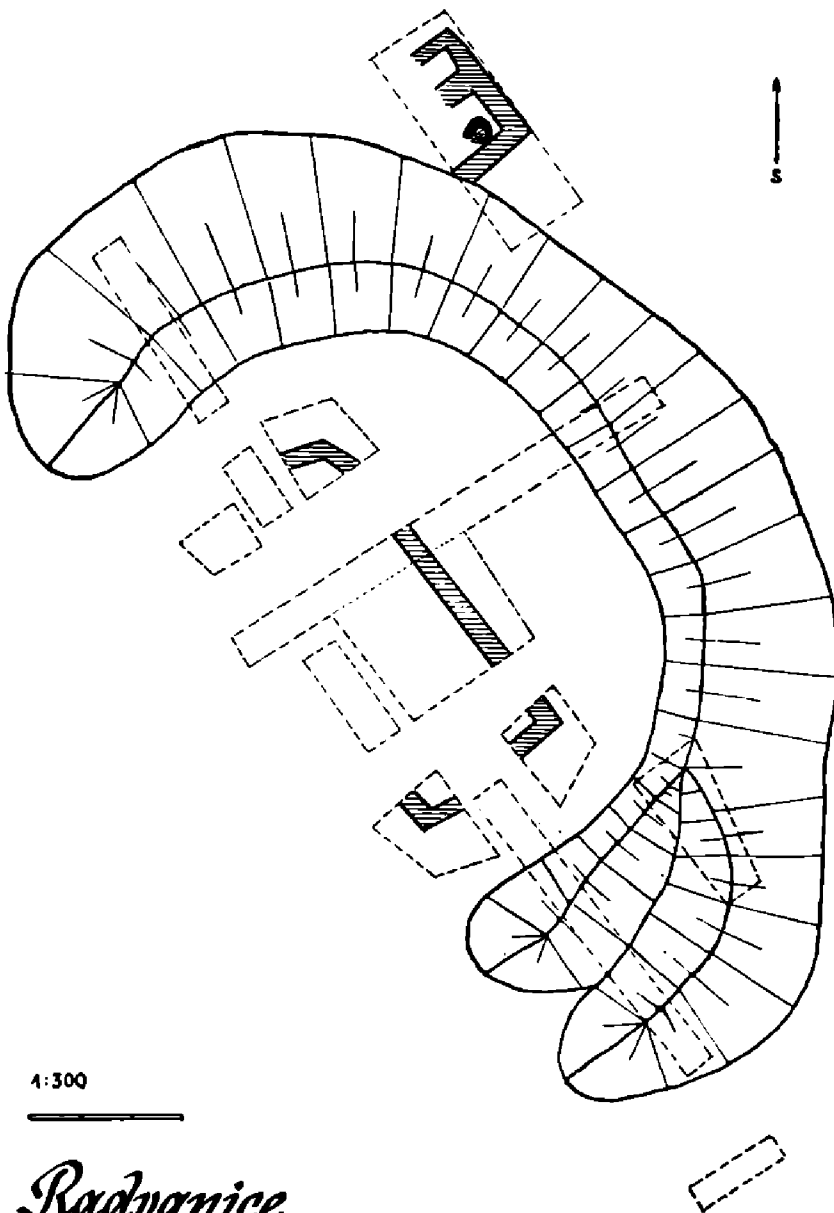
Východně od Trutnova, asi někde v prostoru, kde se pomyslně stýkaly hranice trutnovského panství (jeho švábenické državy) se starkovskou, adršpašskou a vízmburskou částí rozlehlé državy erbu třmene (Šimák 1932 a; 1932 b), 1 km západně od obce Radvanice, leží v poloze „U starého zámku“ malý hrad neznámého jména, který byl zkoumán v r. 1970. Hrádek leží na ostrém hřebínku jednoho z bočních výběžků Jestřebích hor. Sestává se z vlastního hradního pahorku, který je od tělesa hřebínku na jihu oddělen zdvojeným příčným příkopem a valem. Příkop s valem obepínají i východní a severní část areálu. Délka lokality je cca 60 m, šířka cca 30 m. Vně valu byly v severovýchodní části zkoumaného areálu odkryty základy dvouprostorové budovy s ohništěm. Na vlastním hradním pahorku byl zjištěn obdélníkový objekt s podezdívkou z kamenů na sucho kladených (obr. 7). Výzkum čeká ještě na své publikování (Hejna 1969; Hejna-Wolf 1973).

Západně od švábenické državy, ale ještě v prostoru trutnovského manského kraje, na samém jižním okraji horské obce Černý Důl, leží v ostrožné situaci severojižně orientována lokalita Purkhybl, v pramenech připomínaná až v 16. století jako pustá. Vlastní oválný věžní pahorek, značně poškozený starým

Obr. 6. Horní Vičice. Plán lokality podle časopisu Krkonoše 1/76.

Obr. 7. Radvanice „U starého zámku“. Plán výzkumu.

Radvanice „U STARÉHO ZÁMKU“

opuštěným lomem, je oddělen od severně ležícího předhradí příkopem. Věžní pahorek je dnes 15 m dlouhý a 7 m široký, býval však jistě rozlehlejší. Předhradí o délce 15 m a šířce 9 m zůstalo neporušeno a od tělesa ostrožny je odděleno příkopem a valem. Povrchové sběry z let 1968–70 přinesly jen několik atypických střepů. Soudě podle celkového uspořádání a fortifikování lokality i s ohledem na historické zprávy je možno považovat ji za opěrný bod hornické kolonizace, která je v okolí doložena ve 14. století (Sedláček 1887, 236; Müller 1938, 19; týž, 1965, 40; Czerweny 1880, 213–214; Heimatkunde Hohenelbe 1915, 62, 1239; Wolf 1973 a).

Rovněž mimo hranice švábenické državy – ale opět v hranicích trutnovského manského kraje – ležely velké feudální hrady – hrad Choustníkovo Hradiště východně od Dvora Králové, velký městský hrad v Hostinném a pomězní hrad Žacléř. Jejich přiblížení však nespadá do rámce tohoto příspěvku, který si všímá jen menších lokalit.

Na samých jihozápadních hranicích trutnovského manství, 5 km jižně od Hostinného, byl zbudován na vrchu Bradlo v 2. pol. 13. století malý hrad Řádu německých rytířů. Hrádek, zkoumaný v letech 1966–68, představuje opět

jednoduchou fortifikaci, sestávající z oválného areálu, odděleného od návrší ve skále vysekaným stupňovitým příkopem podkovovitého tvaru a valem. Výzkum byl již podrobně publikován (Hejna 1973; 1974 – tam i obsáhlý přehled pramenů a literatury; Hejna-Wolf 1974).

*

Jaké jsou charakteristické rysy těchto podkrkonošských malých hradů? Předně se nalézají v ostrožných situacích a jsou jednoduše opevněny valem a příkopem, někdy zdvojenými, výjimečně ztrojenými (Rechenburk). Pokud je to možné, využívají k zesílení fortifikace přirozených skalních útvarů. Vlastní švábenické lokality jsou až na Trutnov v embryonálním stadiu – Švábenicové z Trutnovska odešli na přelomu 13. a 14. století a tím také skončila funkce jejich obranného systému. Soudím, že právě jednoduchost opevnění je příznačná pro tyto lokality, které měly mj. zajišťovat průběh kolonizace a její výdobytky.

Domnívám se dále, že právě pro svou embryonální fázi či jindy alespoň sledovatelnou embryonální fázi vedle fází mladších jsou či by měly být pro archeology tyto lokality lokalitami zajímavými a pro naše poznání významně přínosnými. Pro historiky, archeology i historiky umění jsou nesporně dokladem přechodného vývojového stupně hradu na cestě ke klasickému středověkému hradu. Embryonální fáze je tedy průkazným dokladem malého hradu, zajišťujícího kolonizační proces i jeho výsledky, a to jak v jeho první fázi v 2. pol. 13. století, tak i ve století následujícím, pokud jde o dosídlování kraje, zejména hornickou kolonizací. Je i dokladem vývojové fáze, předcházející přestavbě v mocný kamenný středověký hrad, jako je tomu v případě Rechenburku.

Konečně je třeba ještě upozornit na skutečnost, že průběh hranice českého státu byl do r. 1289 podstatně odlišný (Wolf 1968) a že mnohé švábenické fortifikované lokality mohly ležet na dnes polském území (tak by např. potřebovala průzkum lokalita Burgberg mezi Miszkowicemi a Lubawkou nad řekou Bobrem). Není vyloučeno, že pak bychom mohli sledovat dvě vývojové fáze těchto pohraničních hrádků ve 13. století.

*

Jaké další úkoly bude třeba řešit v dalším období za úzké spolupráce několika vědních disciplín?

Ve sféře archeologie bude předně potřebné dokončit povrchové průzkumy některých vytypovaných lokalit a některé lokality dále verifikovat materiálem (Horní Vlčice, Petřikovice, Schlossberg u Poříčí). Velmi vítané by bylo publikování sběrů, zejména z těch lokalit, kde v dohledné době s největší pravděpodobností nebude výzkum realizován (Trutnov, Hostinné), a nálezů z těch lokalit, které byly již před léty zkoumány (Radvanice, Bolkov).

Rovněž toponomastický výzkum může být pro povrchový průzkum významným přínosem. Naléhavým úkolem se jeví dokončení průzkumu obsáhlých soupisů pomístních jmen tzv. Německé akademie z let třicátých.

Historie má v tomto regionu před sebou úkol poznat proces politicko-správních změn, kterými Trutnovsko po celé 14. století procházelo, zejména v období 1365–92, kdy bylo spravováno ze Svidnice. Tím by mohly být snáze osvětleny některé typologické a stavební etapy jednotlivých lokalit i jejich materiálu. Potřebné bude zpracování problematiky v historických mapách, které mohou

mnohé vysvětlit a přinést nové podněty. Skutečně naléhavým úkolem se ukazuje být rekonstrukce středověké komunikační sítě.

Především se však stále naléhavěji ukazuje, jak aktuálním úkolem je navázat spolupráci s polskými kolegy, kteří se ve slezském krkonošském podhůří věnují výzkumům skutečně málo (Kramarek 1961); ve spolupráci s nimi by měly být provedeny povrchové průzkumy lokalit na tom přilehlém polském území, které ve 13. století patřilo k českému státu.

Literatura

- Czerweny J., 1880: Geschichte der Schwarzenthaler Goldgruben in Riesengebirge, MVGDB XVIII, 210–229.
- Demuth J., 1901: Der politische Bezirk Trautenau, Trutnov.
- Durdík T., 1976: Současný stav, potřeby a výhledy výzkumu hradů v Čechách, AR XXVIII, 172–180.
- Heinzel E., 1932: Bolkenberg, Ostböhmisches Heimat VII, 227–228, Trutnov.
- Heimatkunde Hohenelbe 1915: Volks- und Heimatkunde des politischen Bezirkes Hohenelbe, I–III, Vrchlábí.
- Hejna A., 1959: Dva nálezy železného náradí v severovýchodních Čechách, AR XI, 110–112.
- 1962: Soubor nálezů z hrádku Bolkova v severovýchodních Čechách, PA LIII, 455–473.
- 1967: Archeologické nálezy a otázka osídlení severovýchodních Čech v době historické, Krkonoše-Podkrkonoší 3, 21–45, Trutnov.
- 1969: Neznámý hrádek u Radvanic, okr. Trutnov, Miscellanea, supplementum V. Krkonoše-Podkrkonoší, 67–75, Trutnov.
- 1973: K počátkům opevněných středověkých sídel, VVM XXV, 240–251, Brno.
- 1974: Bradlo u Hostinného nad Labem. Příspěvek k výzkumu opevněných sídel v severovýchodních Čechách, PA LXV, 365–418.
- 1976: Venkovská opevněná sídla 10.–13. století v Čechách, AR XXVIII, 279–290.
- Hejna A.–Wolf V., 1973: Hadvanice, BZO 1970, 133–134, Praha.
- 1974: Czesko-śląskie zwązki po obu stronach Karkonoszy w XIII i XIV wieku, Rocznik Jeleniogórski XII, 57–70, Jelenia Góra.
- Huml V., 1976: Příspěvek ke studiu opevněných sídel drobné šlechty v Čechách, AR XVIII, 165–171.
- Kramarek J., 1961: Badania archeologiczne na Wzgórzu Krzywoustego w Jeleniej Górze w 1958 i 1959 r., Silesia Antiqua III, 180–199.
- Menclová D., 1972: České hrady I–II, Praha.
- Mühlberger J., 1926: Rechenburg, Ostböhmisches Heimat I, 126, Trutnov.
- Müller E., 1938: Die Ortsnamen des Bezirkes Hohenelbe, Liberec.
- 1965: Alte Burgen, Schlösse und Festen in der Hohenelber und Arnauer Landschaft, Riessengebirgs-Jahrbuch, Kempten/Allgäu.
- Petera F., 1868: Chrám sv. Václava v Starém Trutnově, PA 209–216.
- Píť J. L., 1909: Starožitnosti země české III/1, Praha.
- Pilous Z., 1974: Neznámý středověký hrádek, Krkonošská pravda 2. 5., Trutnov.
- Pilous Z.–Pilous V., 1976: Rechenburk a Vlčice. Nález dvou zapomenutých hrádků, Krkonoše IX, č. 1, 12–14, Vrchlábí.
- Richter M., 1975: viz Wolf-Richter.
- Sedláček A., 1887: Hrady, zámky a tvrze ..., V, Praha.
- Šimák J. V., 1932 a: Historický vývoj Čech severovýchodních, Česká Skalice.
- 1932 b: Počátky erbu Třmene, Časopis Rodopisné společnosti čsl. v Praze, VI, 1–9, 65–74, Praha.
- Šnajdr L., 1902–3: Románský kostel sv. Václava v hradišti Úpském, PA XX, 578–580.
- Unger J., 1976: Problémy výzkumu opevněných sídel drobných feudálů na Moravě, AR XXVIII, 56–65.

- Waldhauser J., 1971: Archeologický výzkum v severních Čechách II, 25, Liberec.
- Wolf Vl., 1968: Jak probíhala hranice českého státu ve východním Podkrkonoší v poslední čtvrtině 13. století?, Sborník prací k sedmdesátinám univ. prof. PhDr. Ladislava Hosáka, 17–21, Olomouc.
- 1973 a: Černý Důl, BZO 1970, 20–21, Praha.
  - 1973 b: Trutnov, BZO 1970, 154, Praha.
  - 1973 c: Vlčice (Břečtejn), BZO 1970, 168, Praha.
  - 1974: K názvu hradu Rechenburku, ZMK ČSAV XV, 37–40.
  - 1975: Trutnov–Poříčí, BZO 1972, 177–178, Praha.
  - 1976: Verifikace hrádku v Horních Vlčicích, o. Trutnov, ZMK ČSAV (v tisku).
- Wolf Vl.–Kalistová J., 1964: Počátky města Trutnova, Krkonoše-Podkrkonoší 1, (1963), 24–41, Havlíčkův Brod.
- 1976 a: Gród „Rechenburk“ koło Trutnowa w północno-wschodnich Czechach. Przyczynek do problematyki górskich gródków na czesko-śląskim pograniczu w rejonie Karkonoszy, Acta Archaeologica Carpathica XVI, 125–135.
  - 1977: Hrad Rechenburk u Trutnova, Pochodeň 21.–22. 5.
- Wolf, Vl.–Richter M., 1975: Libeč, BZO 1973, 87–88, Praha.
- Wolf Vl.–Sigl J., 1975 a: Trutnov, BZO 1973, 166–167, Praha.
- 1975 b: Libeč, BZO 1971, 80, Praha.

Mittelalterliche Bergfesten im östlichen Vorland des Riesengebirges

Der Bau von Festen im östlichen Vorland des Riesengebirges hängt mit dem Beginn der Kolonisationsaktivität in dieser Region um die Mitte des 13. Jahrhunderts, der folgenden Besiedlungsetappe und der Bergbaukolonisation im 14. Jahrhundert zusammen.

Ein umfangreiches Fortifikationssystem bauten die kolonisierenden Herren von Švábenice in der zweiten Hälfte des 13. Jahrhunderts aus, die ihre Trutnover Herrschaft im Untertanengebiet im eigenen Interesse und gegen die polnischen Piasten sicherten. Das Zentrum der Befestigungen war Burg Trutnov. In Richtung gegen den Sattel von Libava hüteten die wichtige mittelalterliche Verbindung ins schlesische Landshut (heute Kamienna Góra) Burg Rechenburk südwestlich von Libeč auf einem Ausläufer der Höhe Zámecký vrch und Burg Bolkov nördlich von Libeč; weitere in derselben Richtung am Petřikovický-Bach (polnisch: Ostrožnica, deutsch: Glaserbach) verlaufende mittelalterliche Kommunikationen bewachte eine Feste unbekanntem Namens auf der Lokalität Schloßberg bei Poříčí und an der Mündung des genannten Bachtals in das heute polnische Becken von Albeřice eine noch strittige namenlose Lokalität. Westlich von Trutnov liegen bei Vlčice zwei miteinander offenbar zusammenhängende Lokalitäten, doch kann man noch nicht beweisen, daß sie zum besprochenen Fortifikationssystem gehörten. Die kleine Feste in Horní Vlčice war offenbar der Vorgänger einer Břečtejn genannten Feste des schlesischen Typs aus dem Beginn des 14. Jahrhunderts. An der Grenze zwischen der Trutnover Herrschaft der Švábenicer und der Herrschaft Vízmburk liegt bei Radvanice in der Lage „U starého zámku“ (auch Zámecký vrch genannt) eine namenlose Feste aus dem Ende des 13. und 14. Jahrhundert. Die Feste Purkhybl bei Černý Důl sicherte die Bergbaukolonisation in diesem Teil des Riesengebirges im 14. Jahrhundert. Außerhalb der Švábenicer Herrschaft lagen die städtische Burg in Hostinné und Feste Bradlo südlich von Hostinné, die das kolonisierte Gebiet des Sprengels Olešnice für den Deutschen Ritterorden in der zweiten Hälfte des 13. Jahrhunderts zu hüten hatten.

Die charakteristischen Züge der Befestigungen lauten: Landzungenlage, einfaches Befestigungssystem mit Wall und Graben (manchmal verdoppelt), Ausnützung von Felsformationen. Der Großteil dieser Lokalitäten befand sich im Embryonalstadium: die Švábenicer hielten nämlich die Region Trutnov nur ein halbes Jahrhundert und verließen sie an der Wende des 13. zum 14. Jahrhundert, womit die Aufgabe ihres Befestigungssystem endete.

Diese Embryonalphase ist es aber gerade, die solche Lokalitäten für die Archäologen besonders interessant erscheinen läßt; sie sind nämlich evidente Belege für Festen, die den Kolonisationsprozeß hüteten, und für die Entwicklungsphase, die dem Umbau in mächtige mittelalterliche Burgen vorangegangen ist (Rechenburk).

Die Grabungen hat das Archäologische Institut der ČSAV in Praha und das Muzeum Podkrkonoší in Trutnov auf Bolkov (1958), Bradle (1966–68), Zámecký vrch bei Radvanice (1970) und Rechenburk (1973, 1975–76) durchgeführt. Sammelaktionen und Oberflächenuntersuchungen wurden an den Lokalitäten Břečtejn, Schloßberg bei Poříčí, Purkhybl und Horní Vlčice realisiert.

Mit Rücksicht auf die Tatsache, daß die Landesgrenze zu Schlesien bis zum Jahr 1289 auf heute schon polnischem Gebiet verlaufen ist, wäre es angemessen, noch einige polnische Lokalitäten zu untersuchen, um eine geschlossene Vorstellung vom Fortifikationssystem der Švábenicer im tschechisch-schlesischen Grenzgebiet zu gewinnen. Dazu ist aber die Mitarbeit polnischer Archäologen erforderlich.

- Abb. 1. Die Gegend von Trutnov (Trautenau) in der zweiten Hälfte des 13. Jahrhunderts. Zeichnung von J. Škopek.
- Abb. 2. Rechenburk. Plan der Lokalität nach der Zeitschrift KRKONOŠE 1/76.
- Abb. 3. Rechenburk. Fundproben. Zeichnung von J. Sigl.
- Abb. 4. Rechenburk. Fundproben. Zeichnung von V. Vokolek.
- Abb. 5. Bolkov.
- Abb. 6. Horní Vlčice. Plan der Lokalität nach der Zeitschrift KRKONOŠE 1/76.
- Abb. 7. Radvanice „U starého zámku“. Plan des Forschungsgeländes.